

– у ідэале павінен быць забяспечаны свабодны доступ да мастацкіх і навуковых твораў знакамітай асобы праз рэпазіторыі электронных публікацый;

– “чалавечны”, мастацка-экспрэсіўны, прывабны вобраз асобы, для якой мова стала жыццёвым клопатам, аб’ектам рупнай прафесійнай працы, можа дапаўняцца водгукамі калег, вучняў, аднадумцаў вучонага (на сённяшні дзень у свабодным доступе маюцца ўспаміны пра Фёдара Міхайлавіча Д. В. Дзятко, В. К. Мароз, М. І. Мішчанчука).

Такім чынам, сучасная персаналізаваная старонка вучонага фарміруе новыя стандарты навуковай камунікацыі, падтрымлівае цікавасць моладзі да нацыянальнага корпуса прэцэдэнтных імёнаў, сцвярджае высокі статус навуковых ведаў і навукоўцаў. Персанальныя сайты знакамітых вучоных папулярызуюць навуковыя дасягненні ў міжнародным кантэксце, выходзяюць інтэлектуальную эліту грамадства.

Магчымасці персанальных сайтаў дазваляюць кожнаму карыстальніку пазнаёміцца з асобай вучонага, з арыгінальнымі публікацыямі, спасцігнуць спецыфіку нацыянальнай моўнай карціны свету, рэпрэзентаваць навуку ў вачах моладзі як цікавую, прывабную, перспектыўную форму дзейнасці. Сучасная прастора сайта выступае формай медыяпрэзентацыі навуковых мерапрыемстваў (канферэнцыі, фестывалі, конкурсы, алімпіяды і інш.).

Літ араватура

1. Беларуская мова : энцыклапедыя / пад рэд. А. Я. Міхневіча; рэдкал.: Б. І. Сачанка (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : БелЭН, 1994. – 55 с.
2. Германовіч, І. К. Беларускія мовызнаўцы : у 2 т. / І. К. Германовіч. Мінск : БДУ, 2006. – Т.1 – 239 с.
3. Даниленко, Л. И. Персональные интернет-ресурсы ученых как средство научной коммуникации (на примере персональных сайтов и страниц ученых-гуманитариев РБ) / Л. И. Даниленко, А. В. Хилько // Труды международного библиографического конгресса. – СПб, 2012. – Ч. 2. – С. 103–107.
4. Жук, А. И. Три модели для педагогики / А. И. Жук // Беларуская думка. – 2018. – № 4. – С. 21–27.
5. Энцыклапедыя для школьнікаў і студэнтаў : у 12 т. Т. 7. Беларуская мова / пад агульн. рэд. Д. В. Дзятко; рэдкал.: У. У. Андрыевіч (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск: БелЭн, 2017. – 496 с.

Валянціна Мароз

ВУЧЫЎ ВУЧЫЦЬ І ВУЧЫЦА: МЕТАДЫЧНЫЯ ПАДЫХОДЫ ПРАФЕСАРА Ф. М. ЯНКОЎСКАГА ДА ВЫКЛАДАННЯ МОВАЗНАЎЧЫХ ДЫСЦЫПЛІН

Імя прафесара Фёдара Міхайлавіча Янкоўскага ўвайшло ў гісторыю беларускай навукі як вучонага-лінгвіста высокай ступені зрудыцы, хто пакінуў сваім паслядоўнікам узоры навуковай і літаратурнай творчасці. І таму гаварыць, пісаць пра Яго, настаўніка і выкладчыка, вучонага і літаратара, няпроста: выверанасць, акуратнасць, абачлівасць, далікатнасць

павінны быць у кожным слове, каб дайсці да глыбіннай сутнасці навуковых праблем і маральных прынцыпаў вучонага.

Метадычныя падыходы прафесара Фёдара Янкоўскага да выкладання беларускай мовы ў школе і вышэйшых навучальных установах адпостраваны пераважна ў прадамовах да яго навуковых выданняў, а таксама ў вучэбна-метадычнай літаратуры, што выходзіла пад рэдакцыяй вучонага-педагога. Фёдар Янкоўскі – аўтар артыкулаў, манаграфій, раздзелаў вучэбных дапаможнікаў, падручнікаў для вышэйшых навучальных устаноў: “Роднае слова” (1967, 2-е выд. – 1972, 3-е пад назвай “Беларуская мова” – 1978), “Беларуская фразеалогія” (1968, 1981), “Беларускія народныя параўнанні” (1973), “Гістарычная граматыка беларускай мовы” (ч. I – 1974, ч. II – 1977, 2-е выд. – 1983, 3-е выд. – 1989), “Сучасная беларуская літаратурная мова” (1976, 1984), “Практыкум па беларускай мове” (1980), “Само слова гаворыць” (1986), “Фразеалагічны слоўнік” (з Н. Гаўрош і І. Лепешавым, 1973), складальнік зборнікаў афарызмаў, прыказак і прымавак, параўнанняў “З беларускіх літаратурных крыніц” (1960), “Беларускія народныя прыказкі, прымаўкі” (1957), “Беларускія прыказкі, прымаўкі, фразеалагізмы” (1962), “Беларускія народныя параўнанні: кароткі слоўнік” (1973).

Кожная навуковая кніга Фёдара Янкоўскага мела шэраг перавыданняў, дзе нязменна пазначалася – *выпраўленае і дапоўненае*. У тым была тактыка і стратэгія вучонага, які бачыў і разгортваў перспектыву навуковых даследаванняў у адпаведнасці з акадэміямі ў навуцы і дыдактыцы. Паказам, як гэта прасочваецца па адным з падручнікаў. Вучэбны дапаможнік Ф. Янкоўскага “Гістарычная граматыка беларускай мовы” для студэнтаў-філолагаў педагагічных інстытутаў БССР вытрымаў тры прыжыццёвыя выданні аўтара. З прадамоў вынікае, што асновай дапаможніка з’явіўся курс лекцый, які ад 1951 г. чытаўся і дапрацоўваўся на стацыянарным і завочным аддзяленнях Мінскага дзяржаўнага педагагічнага інстытута.

1-е выданне “Гістарычнай граматыкі беларускай мовы” было ажыццёўлена на працягу 1974–1977 гг. у дзвюх частках [1; 2]. Высокая ацэнка аўтаравай працы на рэспубліканскім семінары беларусаведаў (Брэст, красавік 1979 г.) і станоўчыя заключэнні-рэцэнзіі кафедраў беларускай мовы педагагічных ВНУ БССР сталі падставай для перавыдання “Гістарычнай граматыкі беларускай мовы” – у 1983 г. яна выйшла адной кнігай з дапрацоўкай, папраўкамі і ўдакладненнямі, дапоўненая пяццю дадаткамі [3]. У прадамове ад аўтара выказваўся намер неўзабаве падрыхтаваць да друку яшчэ два раздзелы дапаможніка, істотна пашырыць і разнастаць дадаткі, якія павінны былі ахапіць усе ці амаль усе пытанні “складанага для засваення практычна неабходнага будучаму настаўніку-філолагу курса”. У сваім намеры Ф. Янкоўскі зыходзіў з “рэальнага спадзявання на пэўныя карэктывы ў навучальным плане падрыхтоўкі выкладчыка-беларусаведа,

на павелічэнне ў будучыні колькасці гадзін на вывучэнне гістарычнай граматыкі беларускай мовы”. Аднак 3-е выданне “Гістарычнай граматыкі беларускай мовы” ў 1989 г. выйшла без дапаўненняў [4]. Можна меркаваць, што гэта сталася вынікам незалежных ад аўтара аб’ектыўных абставін, якія ён не палічыў за патрэбнае каментываць, адзначыўшы, што засталіся без зменаў сістэма выкладу і аснова зместу дапаможніка: “У 1983 г. выйшла другое выданне дапаможніка “Гістарычная граматыка беларускай мовы”. З’явіліся прапановы кафедра беларускай мовы ВДУ падрыхтаваць трэцяе выданне, што і здзяйсняецца”.

Сам тэкст прадмовы да 3-га выдання выразна адрозніваецца ад папярэдніх зместам і структураю. Найперш падкрэсліваецца выключная роля гістарычнай граматыкі беларускай мовы ў складзе дысцыплін гісторыка-лінгвістычнага цыкла як “самай складанай для ўраўнення і засваення студэнтамі, значэнне якой у падрыхтоўцы выкладчыка беларускай мовы, філолага нельга пераацаніць”. Вывучэнне гістарычнай фанетыкі і граматыкі беларускай мовы бачылася аўтару як засваенне заканамернасцей у развіцці мовы на прыкладзе канкрэтных перагаў слоў, такіх як *птаства – пташыство, птах; перавясла і вязаць, перавязаць; есці, ем, елі, снедаць, ежа* – усе ад кораня *ъд-*; беларускае *пчала* і ўкраінскае *бджола*, абодва – з *бъчела*; у беларускай мове *серада* і (стараславянскае) у рускай – *среда*; *тхор* – з *дъхорь* (пар. ўр. з *дыхаць*). У пераліку асноўных крыніц фактычнага матэрыялу – мова помнікаў і сучасная (дыялектная і літаратурная) мова; мова вуснай народнай паэзіі і тапаніміка; факты з параўнання асаблівасцей беларускай мовы з асаблівасцямі ўсходнеславянскіх і іншых славянскіх моў, беларускія запазычанні з іншых моў.

Асобную вартасць гучэблага дапаможніка ўяўляюць дадаткі, якія выступаюць узорами комплекснага навуковага вытлумачэння фактаў мовы з улікам гісторыка-лінгвістычных ведаў сумежных з гістарычнай граматыкай лінгвістычных курсаў. Паводле пераканання прафесара Ф. Янкоўскага, пераемнасць у вывучэнні трох цесна звязаных дысцыплін – “Гісторыя беларускай літаратурнай мовы”, “Стараславянскай мовы”, “Гістарычнай граматыкі беларускай мовы” – забяспечваецца найперш праз параўнанне агульнаўсходнеславянскай мовы-асновы з адметнымі асаблівасцямі сучаснай беларускай мовы ў цеснай сувязі з гісторыяй народа – стваральніка і носьбіта мовы. Усе тэксты дадаткаў (іх пералік даецца ў раздзеле “Скарачэнні”) прайшлі вывераны адбор: Дадатак 1. Прыкладныя гістарычна-лінгвістычныя каментарыі да старажытнага тэксту “Надпіс на крыжы Ефрасінні Полацкай”; Дадатак 2. Прыкладныя каментарыі да ўрыўкаў, сказаў, словазлучэнняў, асобных слоў са старажытных тэкстаў; Дадатак 3. Прыкладныя заданні і пытанні да аналізу асобных слоў са старажытных тэкстаў; Дадатак 4. Прыкладныя заданні (пытанні) да тлумачэння змен у словах; Дадатак 5. Кароткія каментарыі да асобных слоў.

Адсочваючы аб'ектыўныя працэсы ў адукацыйнай сферы, прафесар Ф. Янкоўскі з праекцыяй на будучыню выказаў сваё бачанне змен самой metodyki падачы і засваення вучэбнага матэрыялу: “Значнае месца ў засваенні гістарычнай фанетыкі і граматыкі беларускай мовы павінна заняць самастойная праца студэнта, прычым – нават пры вывучэнні асобных тэм і параграфіў. Можна і варта, напрыклад, абмежавацца самастойнымі заняткамі (без лекцыйных ці семінарскіх) па тэмах “Асаблівасці беларускай і рускай фанетыкі”, “Асаблівасці беларускай і рускай марфалогіі”, “З назіранняў над балгарскім і польскім тэкстамі”, “Пачатак пісьменнасці ва ўсходніх славян”, “Беларускія пісьмовыя помнікі”, “Графічныя сістэмы”, “Зычныя (кансанантызм)”, “Заўвагі пра склад”, “Заўвагі пра націск”, “Род назоўнікаў”, “Лік назоўнікаў” і інш.”. Прапаноўвалася пры вылучэнні пэўных тэм для самастойнай вучобы прымаць пад увагу лінгвістычную і філалагічную падрыхтоўку студэнтаў, атрыманую пры вывучэнні стараславянскай мовы, старажытнай беларускай літаратуры, а таксама пэўнае веданне лацінскага пісьма яшчэ з гадоў вучобы ў школе, якое ў аснове сучаснага англійскага, французскага, нямецкага і інш. Самастойна здабываць веды студэнты могуць і па старажытных тэкстах з “Дадаткаў”.

На 2019 г. запланавана перавыданне вучэбнага дапаможніка Ф. Янкоўскага “Гістарычная граматыка беларускай мовы”. І праз 30 гадоў пасля апошняй яго публікацыі захоўвае сваю актуальнасць вывераная, навукова аб'ектыўная інфармацыя адносна гістарычных умоў узнікнення і развіцця беларускай мовы, характарыстыкі помнікаў старажытнага беларускага пісьменства, аналізу асвоўных фанетычных змен, якія адбыліся ў розныя перыяды развіцця мовы, асвятлення гісторыі іменных часцін мовы і дзеясловаў.

Базавыя навуковыя палажэнні, раскрытыя ў манаграфічных выданнях і вучэбных дапаможніках Фёдара Янкоўскага атрымалі ў беларускім мовазнаўстве канцэптуальнае замацаванне і атрымалі развіццё ў працах наступных пакаленняў даследчыкаў. Наследаванне жыццёвых прынцыпаў прафесара Фёдара Янкоўскага знаходзіць рэалізацыю ў навукова-педагагічнай дзейнасці яго паслядоўнікаў. Да 100-годдзя заслужанага дзеяча навукі Беларусі, доктара філалагічных навук, прафесара Фёдара Янкоўскага ў справе ўшанавання, захавання і развіцця яго навуковай спадчыны стала наданне афіцыйнага статусу філалагічнай школе прафесара Фёдара Янкоўскага. Прапанова была выказана ў рэзалюцыі круглага стала “Лінгвадыдактычная школа прафесара Г. М. Малажай у кантэксце філалагічнай школы Ф. М. Янкоўскага: традыцыі і пераемнасць” падчас Рэспубліканскай навукова-практычнай канферэнцыі “Слова, фразеалагізм, перыфраза”, прысвечанай 80-годдзю з дня нараджэння прафесара Галіны Мікалаеўны Малажай (Брэст, 15 сакавіка 2018 г.). Арганізацыйнае афармленне пры Міжнароднай асацыяцыі беларусістаў такой філалагічнай шко-

лы як навуковай супольнасці, аб'яднанай сістэмай поглядаў, інтарэсаў і традыцый, што захоўваюцца і развіваюцца некалькімі пакаленнямі паслядоўнікаў прафесара Фёдара Янкоўскага, прадугледжвае канцэптуальнае развіццё ў сучасных умовах асноўных напрамкаў дзейнасці па фразеалогіі, лексікалогіі, лексікаграфіі, словаўтварэнні, граматыцы, транслінгвістыцы. На адпаведных філалагічных кафедрах беларускіх ВНУ, дзе працавалі і працуюць вучні Ф. Янкоўскага, развіліся новыя навуковыя напрамкі з актуальнай праблематыкай у галіне фразеалогіі і фразеаграфіі (праф. М. Даніловіч), гісторыі мовы (праф. В. Мароз), метадыкі выкладання лінгвістычных дысцыплін (праф. Г. Валочка), анамастыкі (праф. В. Шур), лінгвакультуралогіі і этнакультуралогіі (праф. В. Ляшчынская) і інш.

Літаратура

1. Янкоўскі, Ф. Гістарычная граматыка беларускай мовы / Ф. Янкоўскі. – Мінск : Выш. шк., 1974. – Ч. 1: Уводзіны. Фанетыка. – 144 с.
2. Янкоўскі, Ф. Гістарычная граматыка беларускай мовы / Ф. Янкоўскі. – Мінск : Выш. шк., 1977. – Ч. 2: Марфалогія. – 126 с.
3. Янкоўскі, Ф. М. Гістарычная граматыка беларускай мовы / Ф. М. Янкоўскі. – 2-е выд., выпр. і дап. – Мінск : Выш. шк., 1983. – 270 с.
4. Янкоўскі, Ф. М. Гістарычная граматыка беларускай мовы / Ф. М. Янкоўскі. – 3-е выд. – Мінск : Выш. школа, 1989. – 300 с.

Марыя Новік

“ДЗЕЛЯ РОДНАЙ ПРАЦЫ З РОДНЫМ СЛОВАМ”: З ЛІСТОЎ Ф. М. ЯНКОЎСКАГА ДА Г. М. МАЛАЖАЙ

Ліставанне – рэч надта асабістая: адкрываецца ў лісце адзін чалавек другому нечым вельмі прыватным, сваім, тым, што можна сказаць шчыра, па даверы, часам пад і астрой, эмацыянальны стан душы... Ф. М. Янкоўскага і Г. М. Малажай звязвала працяглае творчае супрацоўніцтва, сяброўства. Галіна Мікалаеўна знайшла ў асобе Фёдара Міхайлавіча Настаўніка, была ўдзячная яму за падтрымку, за тое, што ў складаны час, калі трэба было з чыстага ліста, нанова распачынаць працу над кандыдацкай дысертацыяй, Фёдар Міхайлавіч адгукнуўся, узяў на сябе навуковае кіраўніцтва. З гэтага часу распачынаецца іх супраца, іх узаемападтрымка, іх плённае шчыраванне ў галіне беларусістыкі.

Ліставанне працягвалася на працягу 22 гадоў. Гэта вялікія лісты, лісточкі, паштоўкі... Іх каля двухсот. Большасць лістоў ад Фёдара Міхайлавіча Галіна Мікалаеўна захавала. Пакінула іх па даверы, разумела, што ў гэтых лістах Настаўніка, вучонага, пісьменніка – жывыя штрыхі да ягонага характару, да ягонага вучонага душы. У іх – і выява той агромністай працы, якая была часам невідочна для іншых, у іх – выява яго трывог і радасяў, клопату, ягонай пазіцыі, ягоных стасункаў з людзьмі. Частку лістоў, урыўкі з іх Галіна Мікалаеўна падала ў публікацыі для часопіса